

Perspective asupra textualismului românesc

Lect. dr. Laurențiu ICHIM
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *A critical survey on Postmodern literature and, especially, on its (meta)historiographical facet, points out two key concepts, authenticity and textualism, which, combined, generate different internal contradictions that writers have tried to solve within the scriptural practice, conveying a new writing epistemology.*

Keywords: *Romanian textualism, Postmodern literature, epistemology.*

Inventariind trăsăturile și (dez)ideologizarea literaturii în sensul unei / unor alte posibilități de structurare textuală și de construcție semantică, Radu G. Țeposu propune, în *Istoria ...* sa, o coabitare a ideilor și a practicilor textualiste cu anvergura democratizării procedurale promovate de postmodernism în raport cu particularitățile de scriitură ale autorilor români actuali. Dacă textualismul implică asumarea lumii ca *Mare Text* și a textului universal ca structură palimpsestică autogenerantă, ca și conștientizarea și clarificarea, în regim metatextual, a procedurilor de autoreferențializare și de autospecularitate, detaliile ce concură la alcătuirea unei sistematice textualiste utile demonstrației teoretice și complicei sale, scriitura programatic-demonstrativă, sunt: evidențierea funcției ludice a scriiturii, de către Jacqueline Risset, simultaneitatea procedurii semantice și structurale conștiente de sine – Julia Kristeva; deplasarea de accent asupra semnificantului literar, investit cu atribute semantice intrinseci – Roland Barthes; eliberarea scriiturii de (orice) servituți ideologice, prin dezvelirea mecanismelor textuale care le poartă – Jean Louis Baudry, precum și dimensiunea pragmatică a scriiturii – Jean Joseph Goux.¹

De fapt, aici, după cum mărturisește, criticul analizează mărcile textualismului pe baza antologiei *Tel Quel 1960-1971*². Cum *Istoria* a fost pregătită pentru publicare în 1985, dar publicată abia în 1993,

¹ Țeposu, Radu G., *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Eminescu, București, 1993, pp.21-22

² *Pentru o teorie a textului*. Antologie *Tel Quel*. Introducere, antologie și traducere de Adriana Babeți și Delia Sepețean-Vasiliu, Editura Univers, București, 1980

datele teoretice au rămas, oarecum, în urmă, însă autorul a optat pentru menținerea cărții în datele ei inițiale, asumându-și o eventuală revizuire a informațiilor doar ca pe o posibilitate și nu ca pe o necesitate. Argumentul fiind credința în actualitatea teoretico-metodologică a punctului său de vedere și a demonstrațiilor practice de analiză.

În ceea ce privește literatura postmodernă și, în speță, componenta ei (meta)istoriografică – ce ne interesează în mod direct – pe fondul generalizat al poststructuralismului se grefează achiziții ale noii epistemologii. Gianni Vattimo insistă, de pildă, asupra transferării evenimentului în retorică, înțeleasă drept *sfârșit al istoriei* și determinate strict cauzal și cronologic. Asumarea conștiinței de sine a metodologiei reprezentării faptelor duce, pe de o parte, la posibilitatea (re)scrierii istoriei ca discurs, iar pe de altă parte, la relativizarea adevărului istoric și, drept consecință, la dificultatea reunirii epocilor într-o macrostructură semnificativă - „Pentru a accede la o imagine totalizantă a ei, istoria trebuie recuperată printr-un discurs care se construiește conștient, dar care elimină sensul liniar al evoluției, istoria temporală a desfășurării logice.”¹

Atotputernicia auctorială, miza ideologică ori coeziunea causal-narativă fiind redistribuite ca repere ale deconstrucției / deconstrucției discursive despre istorie, ironia și parabola devin principalele instrumente ale rescrierii critice postmoderne. Li se asociază și alte tehnici ale *insolitării* care, de la formalistii ruși la Gérard Genette, își diversifică aspectele și funcțiile, precum *pastișa*, *forjeria*, *parafraza*, *insertul metatextual*, *calculul* etc. Toate acestea, asumate deschis ca instrumentar metafictional, dublează latura informațional-assertivă a discursului cu o dimensiune reflexiv-comentativă.²

Amintim, în acest sens, pentru a evidenția nu atât caracterul de inovație al perspectivei postmoderne, cât recontextualizarea și insistența asupra unei idei mai vechi, în cultura română, formulată, printre primii, de Tudor Vianu, studiul care deschide primul volum al *Artei prozatorilor români*³ - *Dubla intenție a limbajului și problema stilului*.

Emfatizându-și programatic mecanismele interne, discursul metaistoric se situează în proximitatea ficțiunii literare cu care, de

¹ Teposu, Radu G., op. cit., pp. 33-34. A se vedea și Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia, București, 2009

² Teposu, Radu G., op. cit. pp. 39-40

³ Vianu Tudor, *Arta prozatorilor români.*, vol. I, Ed. Minerva, București, 1966.

altfel, își împarte dreptul la existență egală. Aceasta și deoarece *retorica* înțeleasă, drept „practică textuală”, „egalizează totul”, efectele extinderii ei fără precedent fiind, se știe, „desubstanțializarea lumii”, „omogenizarea prin cumul, prin aglomerare, prin suprapunere” a *Marelui Text* al lumii cu toate formele de manifestare ale noii ontologii postmoderne.¹

Într-un studiu despre formele discursiv textuale și direcțiile poeziei românești postmoderne, Mircea A Diaconu face o observație a cărei relevanță vizează, de fapt, întregul câmp al literaturității actuale: „totul are sens doar în măsura în care procedeele relevă o altă situație în lume și în conștiința unei alte situații în lume decât a modernului. Ceea ce contează sunt raporturile dintre autor și text și dintre text și lume”.²

Dezvoltând și detaliind consecințele de ordin textualist ale acestei stări de lucruri, Marin Mincu explică modalitățile de condensare a reprezentărilor lumii ca substanță textuală și preluarea de către limbaj – în buna tradiție romantică – a funcției ontologice întemeietoare: „a textualiza înseamnă a altoi viața, a ucide ființa transferând-o în litera textului”; „printr-o serie alambicată și complicată a alchimiei verbale, materialitatea pulsatorie a existenței trebuie comprimată până la grafemul mort al literei.”³ Punctul cel mai de sus al textualizării îl reprezintă abolirea graniței dintre text și discursul său comentativ și asumarea ca obiectiv, ca substanță a scriiturii, a meditației intra / meta / para / arhitextuale pe coordonatele a ceea ce Raymond Federman a numit *critifiction*.⁴

Coabitarea cu sine a textului, în dubla sa ipostază de *dicțiune* conștientă de ea însăși și de ficțiune / ficționalizare a *dicțiunii* duce la o inedită corporalizare a structurilor textuale ce iau act de ele însele, pe măsură ce se constituie aventura însăși a constituirii lor. Altfel spus, „numai o îndelungată conștiință de sine a textului – *id est* autorefectarea metatextuală a acestei conștientizări la nivelul formelor de expresie constituite – declanșează / închide procesul textualizării”; „acest proces presupune o dublă reflectare: pe de o parte, a textului care pe măsură ce avansează își selectează și își corporalizează un

¹ idem, p. 41

² Diaconu, Mircea A., *Poezia postmodernă*, Ed. Aula, Brașov, 2002, p. 13

³ Mincu, Marin, *Textualism și autenticitate*, Ed. Pontica, Constanța, 1993, p. 232

⁴ A se vedea Raymond Federman, *Critifiction: Postmodern Essays*, Ed. State University of New York, 1993

anumit tip de discurs”, iar pe de altă parte „conștientizarea acestui discurs, aflat în act”.¹

Pornind de la predecesorii și maeștrii spirituali ai semioticii poststructuraliste, Adrian Oțoiu propune, în *Trafic de frontieră. Proza generației '80*,² o binevenită sinteză asupra formelor și structurilor textuale explicitate teoretic și experimentate practic de către aripa textualistă a generației optzeciste. Reunind idei preluate și exploatate procedural de către prozatorii români postmoderni, studiul lui Adrian Oțoiu identifică puncte de plecare relevante și reperele teoretice de sprijin ale reprezentanților importanți ai textualismului românesc, dând o coerență superioară, într-o macrostructură de tip argumentativ-analitic ce nu exclude, ci, dimpotrivă, mizează pe dezvăluirea punctelor nevralgice pe care nicio luare teoretică de poziție din *Competiția continuă*³ nu le rezolvă.

Așadar, pornind de la ipoteza barthesiană asupra textului, văzut ca spațiu scriptorial care implică un necesar parteneriat cu cititorul, continuând cu observația categorică a lui Jacques Derrida – „il n’y a plus de hors-texte” – și corelându-i pe ambii cu dialogismul barthesian, bazat pe plurivocitatea textuală ca primă notație teoretică a intertextualității, Oțoiu reiterează un principiu al devenirii formelor literare promovat de întreaga *Școală formală* rusă: „în termeni semiotici, orice sistem semnificant se întemeiază pe o transformare a unui sistem anterior”.⁴

Li se adaugă, firească, Michael Riffaterre, pentru care *hipograma* reprezintă „nucleul intertextual”, „platforma minimală comună a oricărei lecturi”, după cum comentează Oțoiu, și Gérard Genette care, în *Palimpsestes*, identifică, definește și aplică toate cele cinci *paliere ale transtextualității*.⁵

Oțoiu inventariază, apoi, derivatele lexicale și semantice ale textualismului – *a textua, textuare, textualizant, existență, inginerie textuală, mașinărie sau producție textuală* etc., menite să acopere întreg

¹ Mincu, Marin, *Textualism și autenticitate*, Ed. Pontica, Constanța, 1993, p. 232-233

² Oțoiu, Adrian, *Trafic de frontieră. Proza generației '80*, Ed. Paralela 45, București, 2000

³ Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

⁴ Oțoiu, Adrian, op. cit., pp. 11-12

⁵ idem, p. 12. Vezi și Michael Riffaterre, *Intertextual Representation: On Mimesis as Interpretive Discourse*, in „Critical Inquiry”, 1/1984, precum și Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, col. Poétique, Seuil, Paris, 1982

câmpul paradigmatic circumscris de antologia optzecistă, deja menționată.¹ Îi reține, în acest sens, pe câțiva dintre scriitori, în raport direct proporțional cu amploarea și profunzimea ideilor sau cu impactul acestora asupra colegilor de generație și asupra discursului critic (auto)legitimator, insistând și asupra preluării și dezvoltării opțiunilor metodologice inițiale în alte studii anterioare *Competiției*.

În ceea ce-l privește, Gheorghe Crăciun vede în textualism actul de scriitură conștient de el însuși, la modul explicit – declarativ – și care presupune dublarea *romanului scriiturii* de o evaluare critică a practicilor scripturale. Sau, după cum afirmă Crăciun însuși, „chiar dacă noțiunea de «textualism» este încă neclară și controversată în linii mari ea ar putea fi definită ca o formă estetică în care conștiința de sine a textului prevalează asupra substanței sale factice. Opera textualistă integrează într-o singură imagine atât enunțul (narațiunea propriu-zisă), cât și enunțarea (procesul la vedere al constituirii acestui enunț)”²

De departe cel mai sistematic, în prezentarea particularităților și a formulelor de caracterizare a textualismului, Gheorghe Iova adaugă dimensiunii de *work in progress*, a textului care își comentează facerea concomitent cu actul producerii în sine³, abolirea graniței dintre obiectul comentat și comentariul său, printr-un proces de con-generare reciproc participativă pe același palier, sau pe paliere diferite.

Semnalând *autodenunțul scriiturii*, Cornel Moraru aduce în discuție funcțiile multiple și colaborarea obligatorie a cititorului, partener activ implicat în redimensionarea scriiturii literare ca textualism *in actu*. *Un semiotician care se ignoră*, dar numai la modul teoretic, acest cititor este și un evaluator avizat al strategiilor de *textuare*.⁴

În fine, campionul postmodernismului românesc și, tocmai de aceea, lăsat aici la urmă, Ion Bogdan Lefter asociază, sub auspiciile *noului autenticism*, *poetica feliilor de viață și jocurile metatextuale*, *tehnicele narative*, *artificiile de construcție* care, pe de o parte, recontextualizează *re-prezentarea* ca pârghie a *noului mimesis*, iar pe de altă parte,

¹ Oțoiu, Adrian, op. cit., p. 14

² Crăciun, Gheorghe, *In căutarea referinței*, Ed. Paralela 45, Colecția 80, Seria *Eseuri*, Pitești, 1998, p. 219

³ A se vedea Gheorghe Iova, *Despre text*, în „Competiția continuă ...”, ed. cit., pp. 314-317

⁴ Moraru, Cornel, în „Competiția continuă ...ed. cit., pp. 35-39

(re)destructurează narațiunea care constituie și poartă *realul*.¹

Aici identifică Adrian Oțoiu cele două *concepte-pivot* ale poeziei optzeciste – *autenticismul* și *textualismul* – care, combinate, dau naștere la o serie de contradicții interne pe care, în felul lor, prozatorii au încercat să le rezolve în practica scripturală. Dacă *autenticismul* implică „maxima invizibilitate a procedeelelor”, *textualismul* cere exhibarea programatică a acestora. *Întoarcerea autorului* în textul său echivalează unui pact de autenticitate, dar profilul lui *auctor in fabula* se dizolvă în intertextul generalist. *Comentariul metafictional* și *abstracția teoretică* stau alături de „apetitul pentru concretețe și cultul spontaneității”, „impulsul de destrucționării convențiilor narațiunii” de „impulsul contrar de reîntoarcere la povestire”. Iar construcția „serioasă” coabitează cu *deconstrucția parodică*.²

Poate și pentru că optzecismul aspiră să contopească într-o unitate cu valoare particular-identitară modelul *telquel-ismului* și al Noului Roman francez, și pe cel anglo-saxon, reprezentat, printre alții, de Ihab Hassan și David Lodge, condimentat cu intruziuni de sursă italiană (Gianni Vattimo, Umberto Eco), formula postmodernismului românesc –sau formulele – își are versiunile sale, maeștrii săi, dezbaterile sale, dar, mai important decât toate acestea, o literatură.

În încercarea – una dintre numeroasele astfel de tentative – de a sistematiza câmpul accidentat al scriiturii postmoderne românești, Adrian Oțoiu propune două direcții. Cea dintâi ar fi, preluând o sintagmă a lui Mircea Nedelciu, *ingineria textuală*. Ea presupune autentificarea iconică a narațiunii în raport cu realul și, drept urmare, fragmentarea acesteia, segmentarea pe diferite paliere și niveluri textuale, tehnica montajului și a colajului, jocuri multiple ale focalizării, prezența amănuntului autobiografic. Cea de-a doua direcție vizează reintroducerea instanței cititorului în ecuația scriiturii-lecturii, vizat fiind prin re-narativizare, reîntoarcerea categoriei personajului, a instrumentelor co-participative de care uzează paraliteratura, precum și prin accentul pus pe refuncționalizarea literaturii preexistente ca parodie, aluzie, plagiat, metaficțiune istoriografică, dar sub semnul unei pregnante și individualizatoare amprente stilistice.³

La acest moment al demonstrației, Adrian Oțoiu inventariază

¹ Lefter, Ion Bogdan, *Introducere în noua poetică a prozei*, în „Competiția continuă ...”, ed. cit., pp. 222-231

² Oțoiu, Adrian, op cit., pp. 26-29

³ idem, pp. 31-32

„componentele tactice întreșute în strategia textualismului românesc”, adică formele și a modalitățile de re/de/structurare a realului ca text. Sau, la fel de bine, invers. Este vorba despre *relația metatextuală*. Respectiv de „textul care își consemnează istoria propriei constituiri”, dezvelindu-și mecanismele interne; despre *jocul intertextual* și o *practică a recuperării* (care poate fi sau nu ironică) a convențiilor paraliteraturii și ale culturii de masă; despre *fragmentarism*, despre *demersul antialegoric și antimimetic*, la care se adaugă *relația corp-text, implicarea participativă a cititorului și instituirea autenticității la nivelul textului*.¹

Paradoxul sesizat de Adrian Oțoiu, care scrie, cum spuneam, o foarte bună carte despre soluțiile scripturale experimentate pentru atenuarea / rezolvarea acestuia de către prozatorii optzeciști se regăsește, sub forme și denumiri (relativ) diferite, și în *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*.²

Antologia reprezintă, în opinia noastră, mai mult decât o sinteză teoretică autolegitimatoare a postmodernismului românesc. Este vorba despre o demonstrație pluridiscursivă în care luările de poziție critice și intervențiile scriitorilor fac corp comun, împărtășesc aceleași principii de creație și aceleași coordonate de poetică narativă, ba chiar își unesc forțele pentru a statua un metalimbaj cu valoare emblematică. Ceea ce rezultă de aici este un tablou onest al postmodernismului românesc, o oglindă textual(ist)ă ce permite identificarea opțiunilor teoretice comune, dar, mai cu seamă, a particularităților de perspectivă creatoare și chiar de discurs care anunță construcțiile textuale individuale, unele ireductibile la o matrice comună.

Fără intenția de a epuiza această direcție de analiză, ci doar de a contextualiza și – eventual – de a *regăsi* reperele comune scriiturii lui Agopian, ne-am oprit la două ipoteze critice și la două opinii ale scriitorilor care fac din termenul *critifiction* un exercițiu personalizat.

Așa de pildă, Ioan Buduca identifică în mod corect particularitățile raportului ficțiune-realitate, polemica deschisă cu strategiile realiste și, ca miză a *noii autenticități*, translatarea datelor verificabile în scriitură, re-evaluarea tehnicilor producătoare ale *iluziei*

¹ Idem, pp. 17-18

² Oțoiu, Adrian, *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*. Pitești, Editura Vlasie, 1994

de real și, în consecință, acreditarea ficțiunii astfel obținute ca produs mimetic *autentic*. Dintre exemplificări nu lipsește Agopian: „reapare vechiul paradox șaptezecist: cele mai strălucite cărți ale noii generații de prozatori (*Manualul întâmplărilor, Tobit, Caravana cinematografică, Maestrul de lumini*) vin dintr-o direcție în care, în primă instanță, lumea ficțiunii e reprezentată drept lume reală și abia într-o ultimă instanță ca joc al ficțiunii.”¹ Acestei stări de lucruri i se adaugă procesul de conștientizare a actului de scriitură ca intervenție explicativă a autorului în text, fie în nume propriu, fie prin *ambasadorii* săi – cu un termen al Danei Dumitriu. Dubla accepție a *autenticității* – ca practică scripturală demistificatoare a procedurilor creatoare de verosimilitate și ca performanță auctorială la scenă deschisă – este afirmată limpede: „ceea ce îi unește însă și pe unii și pe alții este cultul «autenticității»” – „autenticitatea e o valoare literară”, „ea înseamnă deopotrivă și realism al reprezentării realului și realism al auctorialității ce dirijează convențiile ficțiunii”.²

Cu ceva ezitări în a le asocia conceptul de *textualism*, Mircea Mihăieș pune sub semnul unei *poetici a inteligenței* prozele literare ale lui Ștefan Agopian, Daniel Vighi, Mircea Nedelciu și Gheorghe Crăciun, respectiv al unui *cult al preciziei și al fragmentarismului*.³ Cu alte cuvinte, asumarea deschisă a jocului cu structurile artistice coexistă, ca miză a scriiturii, cu aspectul eliberat de servituți formale care nu mai pot justifica iluzia realistă.

În ceea ce-l privește pe Mircea Nedelciu, rolul cititorului este esențial în procesul de restabilire a pactului noii autenticități scripturale, asumate ca explicitare a formulei postmoderne în ipostaza cunoscută drept *inginerie textuală*.

Competențelor de lectură preexistente, echivalente primului nivel al palimpsestului postmodern [„se pornește de la calitatea lui naturală «înnăscută» de cititor de roman istoric (Agopian), de cititor de literatură fantastică (Tudor Dumitru Savu, George Cușnarencu), de cititor de schițe realiste caragialești (Ioan Lăcustă)⁴, (...)], li se adaugă o componentă specializată, echivalentă formelor diverse ale *rescrierii* sau ale *parodiei* postmoderne, ale reportajului *autentic* ce ambiționează să

¹ Buduca, Ioan, *Problema personajului* în „Competiția continuă ...”, ed. cit., p. 208

² idem, p. 209

³ Mihăieș Mircea, *Chestiuni de fapt*, în „Competiția continuă ...”, ed. cit., pp. 232-233

⁴ Nedelciu, Mircea, *Un nou personaj principal*, în „Competiția continuă ...”, ed. cit., pp. 243-244

transforme frânturi din realitate în fragmente ale *Marelui Text* al lumii.

„Se încearcă apoi, prin cascade și procedee, implicarea respectivilor cititori în probleme specifice actualității” – „ca forțe auctoriale importante”, apte să deslușească procedee precum parodicul, intertextualitatea, ludicul, metalimbajul, autoreferențialitatea.”¹

Simona Popescu insistă, într-un *Compendiu* despre proza postmodernă, asupra caracterului experimental al noii scriituri și, drept urmare, asupra preferinței autorilor pentru textul de mici dimensiuni, mai potrivit exercițiului deliberat textualist: „deși scriu și romane (Ștefan Agopian, Constantin Stan, Adina Kenereș, Mircea Nedelciu, Sorin Preda), ele au o structură mai specială, care trimite la proza scurtă”; în opinia sa, „prozatorii generației '80 rămân deocamdată mai ales niște «short story»-ști”.²

În fine, Ștefan Agopian începe prin a re-afirma dezideratul *telquel-ist* al intertextualității generalizate și al eliminării graniței dintre realitate și ficțiune, redimensionând lumea ca spațiu al semnelor scripturale, iar scriitura – ca parte integrantă a unui real continuu rescris: „o carte scrisă nu intră numai în biblioteci, ci și în realitate”, „dar realul este și viața, și cărțile, și viața textelor și textul din umbra unei vieți”.³

Funcția ontologic-întemeietoare a imaginației vine, așa cum afirmam deja, în capitolul dedicat receptării critice a prozei literare a lui Ștefan Agopian, pe filieră romantică, și acționează prin strategiile postmoderne de autentificare a realului ca literatură. Adică de reorganizare a spațiului entropic pe baza unei ordini scripturale ce dă lipsei de coerență a existenței marca literaturității stabilizatoare și sensul structurant al unei gramatici nutrite imaginativ. Sau, după cum afirmă Agopian, „imaginația introduce un criteriu în jocul infinit arbitrar al combinatoriceii babeliene” și reține „numai combinațiile care se supun gramaticii”.⁴

Delimitându-se limpede de poetica verosimilității realiste („de aceea literatura nu se adaugă la realitate ca o oglindă a ei, ci ca o geneză mereu reînnoită”), Agopian numește cele două aspecte

¹ idem, p. 244

² Popescu, Simona, *Compendiu despre noua proză*, în, „Competiția continuă ...”, ed. cit., pp. 246-247

³ Agopian, Ștefan, *Spre o gramatică liberală*, în, „Competiția continuă ...”, ed. cit., p. 261

⁴ idem, p. 262

esențiale ale actului de creație, în viziunea sa: „scriitorul scriind stă sub regulile altei gramatici decât omul trăind”, „și omul scris, personajul, stă sub alte reguli”; iar „adevăratul mister al făuririi textului este, însă, refacerea existenței înseși, cu ajutorul unei gramatici eliberate de orice servitute”.¹

BIBLIOGRAFIE

*** *Pentru o teorie a textului*. Antologie *Tel Quel*. Introducere, antologie și traducere de Adriana Babeți și Delia Sepețean-Vasiliu, Editura Univers, București, 1980

Agopian, Ștefan, *Spre o gramatică liberală*, în, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Buduca, Ioan, *Problema personajului în Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Crăciun, Gheorghe, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Crăciun, Gheorghe, *În căutarea referinței*, Ed. Paralela 45, Colecția 80, Seria *Eseuri*, Pitești, 1998

Diaconu, Mircea A., *Poezia postmodernă*, Ed. Aula, Brașov, 2002

Federman, Raymond, *Critifiction: Postmodern Essays*, Ed. State University of New York, 1993

Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia, București, 2009

Iova, Gheorghe, *Despre text*, în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Lefter, Ion Bogdan, *Introducere în noua poetică a prozei*, în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Mihăieș Mircea, *Chestiuni de fapt*, în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Mincu, Marin, *Textualism și autenticitate*, Ed. Pontica, Constanța, 1993

Moraru, Cornel, în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Nedelciu, Mircea, *Un nou personaj principal*, în *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția

¹ ibidem

Sinteze, Pitești, 1999

Oțoiu, Adrian, *Competiția continuă: generația '80 în texte teoretice*. Pitești, Editura Vlasie, 1994

Oțoiu, Adrian, *Trafic de frontieră. Proza generației '80*, Ed. Paralela 45, București, 2000

Popescu, Simona, *Compendiu despre noua proză, în, Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, ediția a II-a, Ed. Paralela 45, Colecția Sinteze, Pitești, 1999

Riffaterre, Michael, *Intertextual Representation: On Mimesis as Interpretive Discourse*, in „Critical Inquiry”, 1/1984, precum și Gérard Genette, *Palimpsestes. La littérature au second degré*, col. Poétique, Seuil, Paris, 1982

Țeposu, Radu G., *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Eminescu, București, 1993

Vianu Tudor, *Arta prozatorilor români.*, vol. I, Ed. Minerva, București, 1966